

НАЦІОНАЛІЗНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНИХ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ ДОСЛДЖЕНЬ
ІМЕНІ І. Ф. КУРАСА

Україна та Росія: як змінити фундамент стратегічного партнерства

Історичні, соціокультурні та геополітичні
чинники розвитку відносин між двома
державами-сусідами

Національна Академія наук України
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень
імені І. Ф. Кураса

Україна та Росія: як зміцнити фундамент стратегічного партнерства

**Історичні, соціокультурні та геополітичні чинники
розвитку відносин між двома державами і народами**

Київ
Знання України
2008

Затверджено до друку

*Вченюю радою Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса
(протокол №6 від 29 листопада 2007 р.)*

Редакційна колегія:

- Левенець Ю. А., доктор політичних наук, член-кореспондент НАН України (голова);
- Дергачов О. П., кандидат історичних наук (відповідальний редактор);
- Перевезій В. О., кандидат історичних наук (відповідальний секретар);
- Горєлов М. Є., кандидат історичних наук;
- Майборода О. М., доктор історичних наук;
- Макеєв С. О., доктор соціологічних наук;
- Михальченко М. І., доктор філософських наук, член-кореспондент НАН України;
- Моця О. П., доктор історичних наук, член-кореспондент НАН України;
- Перепелиця Г. М., доктор політичних наук;
- Рудяков П. М., доктор філологічних наук;
- Шаповал Ю. І., доктор історичних наук;
- Шкляр Л. Є., доктор політичних наук.

Рецензенти:

- Котигоренко В. О., доктор політичних наук;
- Якушик В. М., доктор політичних наук.

Україна та Росія: як зміцнити фундамент стратегічного партнерства :
у45 іст., соціокульт. та геополіт. чинники розвитку відносин між двома державами і народами / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса ; редкол. : Ю. А. Левенець (голова) та ін. — К. : Знання України, 2008. — 320 с. — Укр., рос.

ISBN 978-966-02-4606-5.

У збірнику вміщено тексти доповідей, проголошених на міжнародній науковій конференції "Україна та Росія: як зміцнити фундамент стратегічного партнерства. Історичні, соціокультурні і геополітичні чинники розвитку відносин між двома державами і народами", що відбулася в Інституті 8-9 листопада 2007 р. і статті з цієї проблематики, замовлені організаторами провідним фахівцям. Подаються також матеріали молодих дослідників.

ББК 63.3(4УКР)я43+63.3(4 РОС)я43

ISBN 978-966-02-4606-5

© Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса, 2008

ЗМІСТ

Слово до читача	8
-----------------------	---

Розділ I. Чинники історії та політичної культури в українсько-російських стосунках

Олег Рафальський

Переяслівська рада в українсько-російській історії	10
--	----

Олексій Струкевич, Юрій Степанчук

Переяславсько-Московський договір 1654 р. з політико-культурного погляду	15
---	----

Владимир Кривошея

Московское государство глазами украинской казацкой старшины середины XVII в.	22
--	----

Светлана Лукашова

Россия и формирование украинской политической идеологии в первой половине XVIII в.	29
--	----

Мария Клопова

«Русское» и украинское движения в Галиции в освещении современной российской и украинской историографии	39
--	----

Реєнт Олександр

Україна й Росія: до історії вивчення питання формування владних інститутів на українських землях у XIX ст. — на початку ХХ ст.	51
--	----

Остапчук Оксана

В поисках друзей и врагов: заимствования в украинской языковой политике и идеологии	57
--	----

Борисёнок Елена	
Этносоциальная политика в послевоенной Украине	65

Розділ II. Ідеї й ідеологеми в російських та українських підходах до стосунків між двома державами та народами

Кульчицький Станіслав

Про діяльність Українсько-Російської комісії істориків при Президії НАН України і Президії РАН	73
--	----

Горєлов Микола

Українсько-російські стосунки в теоретичній спадщині В. Липинського	83
---	----

Рудяков Павел

Геополитическая целесообразность против цивилизационной близости: Украина и Россия на линии нового глобального разлома	87
--	----

Розділ III. Спільне й особливе в суспільно-політичному розвитку України та Росії після розпаду союзної держави

Макеев Сергей

Политика в России и Украине — исчезающий феномен	95
--	----

Бевз Тетяна

Національна ідея в Україні та Росії: проблема вибору	101
--	-----

Кононенко Наталія

Суб'єктність політичного процесу в сучасних Російській Федерації та Україні	108
---	-----

Гаман-Голутвина Оксана

Элита на пепелище империи	121
---------------------------------	-----

Шайгородський Юрій	
Політичні зміни в Україні як фактор налагодження відносин із Росією	127
Майборода Александр	
Перспективы этнонационального развития Украины в контексте украинско-российских отношений	138
Андрющова Ольга	
Перспективи виходу України з кризи національної ідентичності в контексті загальних «денаціоналізаційних» тенденцій нашого часу	147
Перевезій Віталій	
Українська церква: між Москвою та Константинополем	153

Розділ IV. Перспективи ефективного взаємовигідного партнерства України та Росії: перешкоди і ресурси

Михальченко Микола	
Україна між ЄС та Євразією: проблема самовизначення і пошуку союзників	163
Толстов Сергій	
Проблема партнерства у відносинах між Україною та Російською Федерацією: двосторонній і багатосторонній контекст українсько-російських відносин	173
Манжола Володимир	
Українсько-російське партнерство в контексті формування зовнішньополітичної стратегії України	182
Перепелиця Григорій	
Росія в зовнішньополітичній стратегії України	187
Пахомов Юрий	
Преодолеть преграды на путях взаимодействия Украины и России	194
Білорус Олег, Черниш Олена	
Сучасні проблеми економічної стратегії партнерства України та Росії	201

Сліпець Петро	
Асиметрія сучасного світопорядку як контекст взаємовідносин України та Росії	206
Потєхін Олександр	
Росія й Україна в контексті сучасних трансформацій Європи	212
Самчук Зореслав	
Доктрина стримування Росії: підступи недоброзичливців чи об'єктивна закономірність?	220
Шкляр Леонід	
Національні інтереси як основа розвитку стратегічного партнерства	230
Кудряченко Андрей	
Особенности стратегического сотрудничества Украины с Россией на современном этапе развития	238
Надтока Геннадій	
Україна між Росією та ЄС: пошук пріоритетів стратегічного розвитку	253
Дергачов Олександр	
Провідні українські політичні актори в пошуках парадигми стосунків із Росією	259

Статті молодих науковців

Ярошко Олеся	
Українсько-російське стратегічне партнерство: історія становлення, проблеми та перспективи	284
Сидоренко Максим	
Політичні еліти України та Росії як суб'єкт розробки стратегії державотворення	291
Остряков Ярослав	
Украинско-российское сотрудничество в транспортной сфере: проблемы и пути их разрешения	299
Черінько Ігор	
Чорноморський флот Російської Федерації в контексті українсько-російського стратегічного партнерства	306

Рафальська Тетяна

Росія й Україна: реалізація політики «великого» терору
в 1937 — 1938 рр. 311

Відомості про авторів 317

10. Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти /Рудич Ф. М., Балабанов Р. В., Кудряченко А. І. та ін. — Київ, 2002.
11. Україна — Росія: пошук оптимальної моделі відносин. Київ, 19 — 20 квітня 2004р. Матеріали міжнародної конференції. — Київ, 2004.
12. Уткин А. И. Американская стратегия для XXI века. — М., 2000.

Геннадій Надтока

УКРАЇНА МІЖ РОСІЄЮ ТА ЄС: ПОШУК ПРІОРИТЕТІВ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ

Визначальною геополітичною особливістю розвитку сучасної світової цивілізації є завершення трансформації монополярного в багатополярний світ. Півтора десятиріччя одноосібного світового домінування США принесли суперечливі результати. Загалом позитивні процеси поширення демократії нерідко супроводжувалися нищенням історичних культурних цінностей, як у випадку з Югославією й Іраком; насадженням політичних цінностей неолібералізму, що знімають моральні бар'єри на шляху розвитку свободи особистості, соціальної групи, суспільства загалом. Під прапором справедливої боротьби зі світовим тероризмом забезпечувалося утвердження монопольних інтересів США у стратегічно важливих енергоресурсних регіонах світу (Середній Схід і Близький Схід, Південний Кавказ). У зв'язку з цим формування нових потужних геополітичних центрів світу — Євросоюзу, Китаю та Росії — можна розглядати в контексті конструктивних змін міжнародного порядку, що відкривають можливості консенсусного вирішення ключових проблем загальноцивілізаційного поступу.

Особливе значення для визначення Україною пріоритетів стратегічного розвитку має оцінка нею нинішнього потенціалу головних світових центрів сили та динаміки їх розвитку:

	США	ЄС	Китай	Росія
ВВП (трлн дол.)	12,5	12	9	1,7
Територія (млн кв. км)	9,6	4,0	9,5	17,1
Населення (млн чол.)	280	450	1,350	142

найбільш зацікавлених і впливових світових центрів сили — РФ та ЄС, рівень взаємозалежності яких засвідчує тенденцію до зростання. Так, частка країн ЄС у зовнішньому товарообігу Російської Федерації бл. 37%, а РФ у товарообігу Євросоюзу — бл. 10%. Найбільш значущою видається енергетична залежність ЄС від Росії, поставки якої покривають 50% споживаного європейцями газу і третину нафти. Із прокладенням трубопроводу дном Балтійського моря залежність ЄС від російського газу зросте до 80%. Нарощення масштабів імпорту енергоресурсів (із 17,6 млрд євро у 1999 р. до 70,6 — у 2005 р.) спричинило більш ніж потрійне зростання річного торговельного дефіциту ЄС із Росією — він сягнув 60 млрд євро.

Об'єктивним наслідком цих процесів є обережне ставлення ЄС до перспективи євроінтеграції України. Основними чинниками, що стримують позитивну реакцію Союзу на інтеграційні прагнення Києва є не лише низький рівень структуризації та технологічного оснащення вітчизняної економіки, незрілість громадянського суспільства, а також однозначна зорієнтованість України на патронат США у здійсненні внутрішніх суспільних перетворень і зовнішньополітичного курсу. Потужною перепоною на шляху до ЄС залишаються конфліктні українсько-російські відносини.

Входження до Європейського, федеративного в перспективі союзу з наддержавними органами управління, вимагає від України не лише адаптації до європейського системи діючих правових норм, але й (за досвідом нових членів ЄС) кардинальних змін у структурі економіки та військово-промислового комплексу країни. Зрозуміло, що стратегічне рішення про інтеграцію України в єдиний загальноєвропейський суспільний організм вимагає ґрунтовного аналізу системи ризиків, що очікують на Україну в разі приєднання до Союзу.

ЄС складається з мегадержавних блоків, що перебувають у стані конкуренції та суперництва. Саме між ними проходять основні лінії можливого розколу ЄС. Між Німеччиною, Францією та Великою Британією продовжується боротьба за лідерство. Італія й Іспанія активно претендують на входження до «ліги грандів» ЄС. Середні та малі країни Союзу прагнуть зміцнення свого статусу. Ситуація ускладнюється тим, що середній ВВП 10 країн новобранців становить 46% від рівня ЄС-15, що формує контрастні стандарти життя.

Зазначені обставини породжують різноконцептуальне бачення ідеї європейської єдності. Ставка передових європейських держав на внутрішню консолідацію та солідарність співіснує з однозначно проатлантичною, проамериканською орієнтацією Італії й Іспанії та, особливо, більшості держав — неофітів на чолі з Польщею. За наявності нейтральних Ірландії, Швейцарії, Швеції та Фінляндії розпил зовнішньополітичних устремлінь ЄС залишається критично широким. Звідси ґрунтовні розбіжності у ставленні країн ЄС до міжнародної політики США, до перспективи створення автономної системи оборони Євросоюзу.

Європа постала перед серйозними демографічними та міграційними проблемами. За умов стабілізації чисельності корінного населення відбувається

його старіння. У найближчі 50 років прогнозується значне погіршення співвідношення працівників і пенсіонерів (35 : 1 до 2 : 1). Європа змушена буде дедалі активніше компенсувати зменшення власних трудових ресурсів притоком працездатних іммігрантів. За підрахунками французьких аналітиків, у ЄС немає альтернативи закликанню 75 млн гастарбайтерів. Їх питома вага в Європі постійно зростає (1970 р. — 14 млн.чол. або 4 % загальної чисельності населення, 2005 р. — 25 млн або 8%).

Абсолютну їх більшість становлять мусульмани (понад 20 млн чол.). Так, у Франції проживає до 8 млн. послідовників ісламу (13 % населення), у Великій Британії — 3,5 млн (5%), у Німеччині — 3,5 млн (4%) у Нідерландах — 1 млн (7%). Звертає на себе увагу динаміка зростання притоку нелегалів у Європу (2000 р. — 680 тис. осіб, 2005 р. — 900 тис.).

За таких обставин країни ЄС спрямовують значні зусилля на стабілізацію внутрішнього соціального становища. Зокрема, у ФРН уже функціонує 2,5 тис. мечетей, запроваджується викладання ісламу в початкових школах. Характерно, що при цьому число католиків і протестантів у Німеччині скоротилося за останні 15 років відповідно на 2 і 4 млн осіб. До того ж, за той же проміжок часу сотні тисяч корінних європейців, у тому числі й німців, прийняли іслам. Отже, йдеться не лише про значні труднощі в реалізації соціальних програм, що, на думку відомого політолога А. Рара, «тріщать по швах» і можуть із високою ймовірністю привести Європу до «соціальної катастрофи», але й про загрозливі темпи підриву етно-культурних та етно-релігійних основ європейської цивілізації.

Імігрантський, передусім мусульманський, фактор стає основним джерелом різних форм соціальної дестабілізації в Європі, особливо тероризму. Під час так званого джихаду у Франції впродовж 17 днів було знищено 400 автомобілів, у Бельгії та Нідерландах мало місце спалення громадських будівель, у тому числі шкіл і дитячих садків. Фактично Європа перетворюється на один із епіцентрів боротьби ісламу за зміцнення своїх позицій за умов глобалізації. При цьому поле ісламського протистояння іншому світу охоплює територію від США до Індії, від Росії до Західної Європи.

Проблемою є збереження стабільного правопорядку у країнах ЄС. За даними Євростату, на території Союзу діє понад 4 тис. злочинних угруповань, переважно з числа імігрантів. 70% ув'язнених у Франції становлять мусульмани. у Норвегії з імігрантами арабського походження пов'язані дві третини випадків сконення важких злочинів, тоді як частка населення «не західного» походження в цій країні не перевищує 14%. У Великій Британії 60% жертв расистських нападів — європейці. Нарешті, серйозним симптомом гостроти імігрантської проблеми в Європі є нарстаючий потік еміграції корінних європейців у Австралію, Нову Зеландію та Канаду.

Значущими є ризики культурного та морального характеру. Міфологізація сучасної Європи пов'язана зі спробою ототожнення її з Європою доби Ренесансу та культурного розквіту. Насправді, нинішній її стан характеризується іншим — високим рівнем добробуту, прагматизмом, маргіналізацією культури та моралі. У Європі стають дедалі популярнішими пессимістичні

висловлювання філософів, зокрема англійця А. Тойнбі, про те, що «цивілізації стають жертвами самогубств, а не вбивств» та австрійця О. Шпенглера, згідно з яким «цивілізації гинули від надлишку благ та розкоші й дефіциту духовності та моралі».

Примітивізація народної освіти (елітна освіта охоплює не більше 10% населення) та корозія моралі визнаються в Європі найважливішими проявами цивілізаційного занепаду. Поширення неолібералізму, в основу якого закладено ідею максимального самовияву вільної особистості, супроводжується секуляризацією свідомості, утвердженням неорелігійних учень з характерною для них підміною християнських цінностей ультрапротестантською філософією примату соціального комфорту. Одним із проявів крайньої вульгаризації ідеї індивідуальної свободи стало утвердження в Європі практики одностатевих шлюбів. У різних формах легітимізації вона має місце в 11 із 15 країн Старої Європи: громадянські одностатеві шлюби за офіційною згодою держави (Швейцарія і Франція), «одностатеве сімейне партнерство» в Данії, Ісландії, Німеччині, Норвегії, Швеції та Фінляндії, цілковито юридично оформлені одностатеві шлюби з правами традиційних (Бельгія, Нідерланди, Іспанія). Показово, що протестантська (лютеранська) церква Швеції у 2005 р. першою у світі встановила офіційний обряд їх благословіння, а королева Великої Британії не вбачає в таких шлюбах відходу від норм християнської моралі.

Часовий інтервал, упродовж якого відбудуватиметься процес вступу України до ЄС, стане своєрідним переходним періодом, що передбачає вирішення двох груп основних завдань. Перше — динамізація внутрішнього розвитку країни в напрямі адаптації до європейської системи суспільних відносин. Особлива увага, на наш погляд, має бути приділена здійсненню заходів, спрямованих на підготовку українського соціуму до подолання потенційних ризиків євроінтеграції. Зазначене передбачає: створення оптимальної та самодостатньої з точки зору національних інтересів структури економіки України, здатної нормально функціонувати в разі появи регресивних явищ у розвитку європейського співтовариства; збереження високотехнологічних перспективних галузей військово-промислового комплексу, передусім космічної; формування надійного для національної безпеки правового кодексу у сфері міграцій і набуття громадянства України; створення умов для повноцінного задоволення національно-культурних і релігійних інтересів мусульманського населення України з метою попередження дестабілізаційних процесів, пов'язаних із імовірним проникненням на територію України носіїв ідеології ісламського фундаменталізму; зміцнення базових для української культури християнської моралі і традицій у їх православному вияві; з цією метою на державному рівні важливо сприяти гармонізації міжконфесійних взаємин усередині православ'я; створити та реалізувати дієву програму розвитку сім'ї, побудованої на принципах християнської моралі; у контексті розвитку освіти та науки в Україні забезпечити диференційований підхід до сприйняття основних позицій Болонської системи освіти, уникаючи примітивізації освітнього

процесу і зниження його творчого потенціалу; зберегти Національну Академію Наук як ядро фундаментальної науки.

Друга група завдань передбачає пошук і реалізацію перехідної моделі інтеграційних зв'язків України. Зазначене, зокрема, передбачає: у рамках дій, спрямованих на врегулювання українсько-російських відносин, розглянуті можливість: проведення узгодженої з РФ митної політики, як важливої умови формування зони вільної торгівлі між двома країнами; набуття Україною асоційованого членства в ЄврАзЕС у межах, які дозволяють продовжити євроінтеграційний курс; входження до Шанхайської організації співробітництва (ШОС) з метою розвитку геостратегічного співробітництва та взаємодії у галузі високих технологій з Китаєм, повноцінного підключення до співпраці з енергонасиченими країнами центрально-азіатського регіону; продовження курсу на формування альтернативного російському українсько-го геополітичного й економічного гравітаційного центру на пострадянському просторі з метою забезпечення взаємопідтримки країн, що перебувають на перехідному інтеграційному етапі розвитку.

Олександр Дергачов

ПРОВІДНІ УКРАЇНСЬКІ ПОЛІТИЧНІ АКТОРИ В ПОШУКАХ ПАРАДИГМИ СТОСУНКІВ ІЗ РОСІЄЮ

Українсько-російські взаємини нині перебувають у стані поглибленої кризи. Вона має дипломатичний, загальнopolітичний, торговельно-економічний виміри. Але, крім того, існують глибші проблеми, що стосуються самоідентифікації двох країн і суспільств, становлення двох держав, тобто соціальної та загально гуманітарної складової їх розвитку і взаємин. Саме це робить їх маловпорядкованими, погано керованими та важко прогнозованими. Так само очевидно, що вони не можуть розглядатися як складові сучасних міжнародних відносин, нехай навіть специфічні. Фактично вони всі досі залишаються лише поверхово досліджуваними та такими, що не досить адекватно сприймаються значною частиною політичної еліти та більшістю громадян. Їхня загальна еволюція, незалежно від офіційних домовленостей урядів, значною мірою визначається суспільно-політичними процесами, ритмом і логикою відтворення влади в Києві та Москві.

Російський вплив в Україні нині ґрунтується вже не стільки на історичній, культурній, мовній і ментально-психологічній близькості, про яку так багато говорять, скільки на пов'язаності інтересів політичної і владної бізнес-еліти, що переважно знаходиться поза увагою політиків практиків. Цей вплив переважно й формує двосторонні відносини, що, таким чином, вибрають у себе

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- 1. Андрєєва Ольга Миколаївна** — кандидат політичних наук, науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України.
- 2. Бевз Тетяна Анатоліївна** — доктор історичних наук, провідний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України.
- 3. Білорус Олег Григорович** — доктор економічних наук, член-кореспондент НАН України, завідувач відділу, Інститут світової економіки та міжнародних відносин НАН України.
- 4. Борисенок Елена Юр'євна** — кандидат історических наук, і. о. зав. отделом восточного славянства Института славяноведения Российской Академии наук.
- 5. Гаман-Голутвина Оксана Викторовна** — доктор исторических наук, профессор МГИМО(У) МИД Российской Федерации.
- 6. Горєлов Микола Євгенович** — кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України.
- 7. Дергачов Олександр Петрович** — кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса НАН України.
- 8. Клопова Мария Эдуардовна** — младший научный сотрудник Института славяноведения Российской Академии наук.
- 9. Кононенко Наталія Вікторівна** — кандидат політичних наук, науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України.
- 10. Кривошея Володимир Володимирович** — доктор історичних наук, головний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса НАН України.
- 11. Кудряченко Андрій Іванович** — доктор історичних наук, завідувач Відділом Національного інституту стратегічних досліджень.
- 12. Кульчицький Станіслав Владіславович** — доктор історичних наук, заступник директора Інституту історії НАН України.
- 13. Лукашова Светлана Станиславовна** — кандидат історических наук, старший научный сотрудник Института славяноведения Российской Академии наук.
- 14. Майборода Олександр Микитович** — доктор історичних наук, заступник директора Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України.
- 15. Макеєв Сергій Олексійович** — доктор соціологічних наук, завідувач відділу Інституту соціології НАН України.
- 16. Манжола Володимир Андрійович** — доктор історичних наук, завідувач кафедри Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченко.

- 17. Михальченко Микола Іванович** — доктор філософських наук, член-кореспондент НАН України, головний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України.
- 18. Надтока Геннадій Михайлович** — доктор історичних наук, Національний інститут проблем міжнародної безпеки РНБО України.
- 19. Остапчук Оксана Александровна** — кандидат філософських наук, науковий сотрудник Інститута славяноведения Российской Академии наук.
- 20. Остряков Ярослав Олександрович** — аспірант Національного інституту стратегічних досліджень.
- 21. Пахомов Юрій Миколайович** — доктор економічних наук, академік НАН України, директор Інституту світової економіки та міжнародних відносин НАН України.
- 22. Перевезій Віталій Олександрович** — кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник, вчений секретар Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України.
- 23. Перепелиця Григорій Миколайович** — доктор політичних наук, директор Інституту зовнішньої політики Дипломатичної Академії МЗС України.
- 24. Потєхін Олександр Володимирович** — доктор історичних наук, провідний науковий співробітник Інституту світової економіки та міжнародних відносин НАН України.
- 25. Рафальська Тетяна Леонідівна** — аспірантка Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова.
- 26. Рафальський Олег Олексійович** — доктор історичних наук, провідний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України.
- 27. Реєнт Олександр Петрович** — доктор історичних наук, член-кореспондент НАН України, заступник директора Інституту історії НАН України.
- 28. Рудяков Павло Миколайович** — доктор філологічних наук, професор кафедри слов'янської філології Інституту філології при Київському національному університеті імені Тараса Шевченко.
- 29. Самчук Зореслав Федорович** — провідний науковий співробітник Інституту вищої освіти Академії педагогічних наук України.
- 30. Сидоренко Максим Володимирович** — аспірант Інституту політичних та етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України.
- 31. Струкевич Олексій Карпович** — доктор історичних наук, завідувач кафедри політології Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.
- 32. Сліпець Петро Петрович** — науковий працівник Всеукраїнської соціологічної служби.
- 33. Степанчук Юрій Степанович** — кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.
- 34. Толстов Сергій Валер'янович** — кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник Інституту світової економіки та міжнародних відносин НАН України.

35. Шайгородський Юрій Жанович — кандидат психологічних наук, головний редактор журналу «Політичний менеджмент».

36. Шкляр Леонід Євдокимович — доктор політичних наук, керівник відділу ВАК України.

37. Черінсько Ігор Павлович — молодший науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України.

38. Черниш Олена Павлівна — магістр з міжнародної економіки, помічник-консультант Народного депутата України.

39. Ярошко Олеся Зіновіївна — аспірантка Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**Україна та Росія:
як зміцнити фундамент
стратегічного партнерства**

**Історичні, соціокультурні та геополітичні чинники
розвитку відносин між двома державами і народами**

В авторській редакції.

Редактор Маслова Н. С.

Художник обкладинки Гончар А. В.

Комп'ютерне верстування Гончар А. В.

Підп. до друку 10.12.2007 р. Формат 60x84 1/16. Папір офс. Друк офс.
Умов.-друк арк. 18,60. Обл.-вид. арк. 23,90. Тираж 300 пр. Зам. №106.

**Видавництво та друк - ТОВ "Видавництво "Знання України".
03150, м. Київ-150, вул. Велика Васильківська (Червоноармійська),
57/3, к. 314. Тел. 287-41-45, 287-30-97.**

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК №217 від 11.10.2000 р.